

PO 20 METŲ: FESTIVALIS VIS DAR REIŠKIA NORĄ KEISTI IR KEISTIS

Festivaliai tapo tokia mūsų kultūrinio, o ir apskritai gyvenimo, prisodrinto kultūra, kasdienybe, kad išskirtine tektų laikyti dieną, kai nevyksta joks festivalis. Nors viena šventė nelygi kitai, nes pristatomos skirtingos meno sritys, vis tiek tenka rungtis tarpusavyje ir dėl žiūrovų, ir suprantama, dėl finansų, bandoma vilioti kuo labiau intriguojančia programa, kuo garsesniais kviečiamų „žvaigždžių“ vardais ir „satelitiniais“ renginiais. Iškerojusi festivalizacija kelia nemažai klausimų dėl festivalių reitingų, dėl programavimo ir konkrečios programos intrigos, dėl akcijų, kurios sudomintų žiūrovus, dėl festivalių santykio su elitiniu menu.

Prieš 20 metų Vidurio Europoje demokratiją atgavusios šalys pradėjo rengti tarptautinius teatro festivalius, taikydamos naujas, neįprastas kultūrinės strategijas – tai rodė jų rengėjų ambicijas, atskleidė lūkesčius. Šiandien daugelis festivalių jau švenčia savo 20-mečius. Lietuvos teatras pasigirti tokiu sąlyginiu ilgaamžiškumu ir ideologiniu nuoseklumu, deja, negali. Apie festivalių ypatumus kalbėjau su Darina Karova, festivalio *Divadela Nitra* (Slovakija) vadove, ir su Krystyna Meissner, Vroclavo teatro festivalio *Dialog* direktore.

Sala bulvaro apsupty

– *Nitra – anaip tol ne didžiausias Slovakijos miestas (tik 83 000 gyventojų), jis yra atokiai nuo reikšmingų istorinių ar ekonominių kelių ir garsus labiau tuo, kad Kirilas su Metodijum, čia gyvendami, sukūrė kiriliką. Kodėl būtent Nitra buvo pasirinkta teatro festivaliui? Gal tai Jūsų gimtasis miestas?* – paklausiau Dariną Karovą.

– Oi, ne. Aš 17 metų dirbau Nitros Andrejaus Bagaro teatre literatūrinės dalies vadove. Šis teatras anuo metu

buvo vienas progresyviausių Slovakijoje – čia dirbo garsus režisierius Jozefas Bednárikas, tada dar statęs dramas, bet vėliau ėmėsis operų. Mačiau tą pakilimą – naujų veikalų ir naujos teatro kalbos radimąsi. Be to, čia 17 metų buvo rengiamas Slovakijos teatrų kasmetinis festivalis *Majova divadelna Nitra* (Teatrinė gegužės Nitra). O 1989 m. nuspręsta keisti jo koncepciją, Kultūros ministerija paskelbė konkursą, kurį laimėjau, pasiūliusi rengti tarptautinį festivalį. Tada sienos buvo jau atviros, į užsienį galėjo vykti ne tik lėlių, kaip iki tol, bet ir dramos teatrai (socialistiniais laikais mūsų dramos teatras užsienyje gastroliavo tik keletą kartų – rodė spektaklius Maskvoje ir Sofijoje). 1989 m. jau galėjome plėtoti kultūrinius mainus. Nutarėme keisti teatrais, nes to nebūta ištisus 20 metų. 7-ajame dešimtyje mes dar bendravome su Vakarais, sienos buvo beveik atviros. Net sakyta, kad 1968 m. Čekoslovakijos spauda buvo laisviausia Europoje. Mano tėvas, meno istorikas, rengė tarptautines avangardinio meno parodas (tikriausiai iš jo paveldėjau organizacinius gebėjimus), tiesa, vėliau už jas nukentėjo. 1969-aisiais sienos buvo uždarytos dvidešimčiai su puse metų.

Todėl mano pasiūlymas pristatyti naują raišką, naujas scenos meno formas buvo suprantamas ir natūralus: greta slovakų teatro reikia parodyti ir kitokį iš kitur. Tai ir savotiška provokacija, turėjusi tapti stimulu teatro profesionalams. Rengti festivalį Nitroje buvo patogiu, nes kaip tik buvo baigiamas statyti naujas didžiulis teatras, turėjome dvi sales senajame teatre ir dvi – naujajame su modernia technine įranga. Be to, čia labai imli publika, išauklėta dar Bednáriko, geresnė nei Bratislavoje, nes partijos cenzoriai sostinę visada akyliau kontroliavo, todėl menininkai traukdavo į provinciją, kad turėtų daugiau laisvės. Teatrai – į Nitrą ir Martiną Slovakijos šiaurėje...

– Ar pavyko išlaikyti bent tokį publikos lygį, koks buvo tada? Juk dabar – remiuosi Lietuvos patirtimi – jis apskritai prarandamas...

– Rengti festivalį reikia norėti kažką pakeisti. Turėjome ambicijų atvežti netradicinį teatrą, provokuoti ir temų, ir raiškos požiūriu. Bet šiandien esu nepalyginamai skeptiškiau nusiteikusi negu iš pradžių. Suprantama, nemaniau, kad išgyvensiu iki festivalio 20-mečio. Tai nėra šiaip juokas – žmogus, kuris organizuoja tokį festivalį, pirmiausia turi būti fiziškai sveikas. Bet tikrai nesitikėjau, kad iškils tiek daug ir tokių rimtų problemų. Skepsis apima dėl to, kad, man atrodo, pasiekta labai nedaug. Teatralams šito festivalio tarsi ir nereikia – jie nesiveržia pamatyti atvežtų spektaklių. Jei ne svarbiausių teatro apdovanojimų *Dosky* ceremonija, vykstanti pirmą festivalio vakarą, daugelis neatvyktų apskritai. Slovakų režisieriai čia beveik nesilanko, nors rodome įdomiausius Europos teatrų pastatymus.

– *Vadinasi, festivalio spektakliai įdomūs tik vietinei publikai ir teatro kritikams?*

– Apskritai kyla klausimas, ar egzistuoja „slovakų teatro kritika“, kiek ji paveiki? Man regis, problema gilesnė ir čia kalčiausias slovakų teatro miesčionėjimas, kurį skatina slaptas susitarimas tarp teatro, publikos ir rėmėjų. Visi jie mėgsta *mainstreamą*. Aktoriams jis atneša lengvą sėkmę ir publikos pripažinimą, o kadangi rėmėjai irgi yra žiūrovai, tik itin paviršutiniški, jie remia būtent tokį teatrą. Vietinės, regioninės valdžios žmonės taip pat nelabai išsilavinę, todėl nuogas kūnas scenoje jiems reikia įžūlią provokaciją, jie nenori nieko girdėti apie senyvus žmones, apie homoseksualus, nenori pažvelgti į žinomą problemą iš kitos pusės. Festivalį supa buržuazinė aplinka. Ir, užuot veikęs platesniu mastu, šiandien jis turi stengtis bent išlaikyti ankstesnį savo statusą kaip nepriklausoma meno sala. Sunku rengti festivalį, jei nėra profesionalų bendruomenės palaikymo, dar sunkiau suvilioti publiką, užliūliuotą bulvarinių visuomeninio gyvenimo reiškinių srauto. Penketą metų trunka prastų tėvyninių TV serialų bumai, pakeitęs užsienines muilo operas ar anksčiau labai mėgtus ir visai gero lygio TV teatro pastatymus. Todėl festivalis turi atkakliai kovoti su idealaus paviršutiniško gyvenimo reklama, kuri nepaliaujamai atakuoja žiūrovų protus.

Pasikliauti galime tik savo komanda ir parama tų žmonių, pirmiausia – jaunų, kurie dar kurį laiką nepraras iliuzijų. Teatras – tai tikėjimas ir pasitikėjimas, bet tai trunka kokius 5–8 metus. Po to jie nusivilia, išeina ir reikia vėl ieškoti naujų jaunų.

– *Tai, ką kalbate apie teatro ir viso gyvenimo bulvarėjiškumą, mums irgi pažįstama iki dantų skausmo. Pristatydama didžiulę vadybinę ir kultūrinę studiją, skirtą Nitros festivalio 20-mečiui (dalį jos galima rasti <http://www.nitrafest.sk/domov/festival/dokumenty/hodnotenia/>), kalbėjote, kaip sunku parduoti bilietus į užsieniečių spektaklius. Ar ne paradoksas – slovakų spektakliai, kurie rodomi keletą sezonų, yra gerai lankomi, bet nesiveržiama į garsų Europoje pripažinto režisieriaus spektaklį, kuris rodomas vienintelį kartą... Taip būna ir pas mus, deja... Ar tai reiškia, kad žmonės nesmalsūs?*

– Smalsumas čia niekuo dėtas – tai ksenofobija, kuri yra dar viena bulvarizacijos pusė. Slovakai mėgsta čekų teatrą, nes kalba jiems suprantama, mentalitetas panašus, domisi kaimynais vengrais dėl panašaus kultūrinio konteksto, bet kitiems yra visiškai abejingi, nesidomi net lenkų teatru, kurį atvežame. Manau, tai baimė to, kas nauja, nematyta, nes lankomas tik vietinis vienos krypties teatras.

– *Ar rūpinatės edukacija prieš festivalį?*

– Rengiame edukacines pratybas „Kaip suprasti teatrą“. Nitros universiteto studentai perskaito pjesės tekstą, susitinka su dramaturgu, su įvairių sričių teatro specialistais, o tada eina į teatrą pasižiūrėti jau pastatyto spektaklio. Po jo diskutuoja su kritikais. Patys nustebome, kad studentai taip susižavėjo tomis pratybomis, taip noriai nagrinėja spektaklius.

Kita vertus, mes – ne valstybinė įstaiga, mes tik rengiame festivalį. Todėl negalime atstoti visos švietimo sistemos, kuri visiškai nesirūpina kultūrinio lavinimu. Palyginkime: čia pat, už sienos, yra mažas Austrijos kaimelis, jo mokyklos vaikai nuolatos vyksta į Vieną, lankosi muziejuose, šiuolaikinio meno galerijose, teatre ir kine. Keturis kartus per mėnesį jie prisiliečia prie aukšto lygio kultūros. Žinau tai, nes turtingesni slovakai siunčia vaikus mokytis į Austriją. O mūsų mokyklų vaikai kartą per metus nuvedami į teatrą ar muziejų. Ir tai daroma be jokios sistemos, atsitiktinai.

– O kaip festivalį remia valdžia? Koks šių metų biudžetas?

– Šie metai netipiški. Disponavome 400 000 eurų. Dar 100–150 000 eurų gauname kaip barterį iš įvairių tarnybų – nuo reklamų ir spaudos iki salių nuomos, nes esame asociacija, o ne teatras (pavyzdžiui, Vroclavo teatras *Współczesny* pats rengia festivalį, taigi atkrinta salių ir biuro nuoma).

Valstybė mums suteikia apie 50–60 proc. biudžeto, miestas ir regionas – po 4 proc. Už bilietus gauname apie 3 proc. – nedaug – ten taikome įvairias nuolaidas, antraip apskritai jų neparduotume. Kitos lėšos yra iš užsienio fondų, ambasadų. Galime tik pavydėti *Wiener Festwochen* ar Briuselio *Kunstenfestivaldesarts* – ten festivalis yra miesto įvaizdžio dalis, jam teikiamas 90 proc. finansavimas. O mes kiekvienais metais turime įrodinėti, kas tokie esame. Būta visko, antai premjero Mečiaro, kuris atvedė šalį į euro zoną, laikais valstybės finansavimas buvo nulinis.

Šiomet trejiems metams gavome paramą iš *Culture 2007–2013* naujos programos „Parama Europos kultūros festivaliams“. Galime džiaugtis, kad atsidūrėme tarp 18 laimėtojų, nes pretendentų buvo apie 700. Bet užsikrovėme ir nemenką riziką: reikalaujama partnerystės tarp teatrų iš 7–8 skirtingų šalių, turi būti ypač gera programa, vadinasi, ir išlaidos gerokai didesnės, nes geri teatrai brangiai kainuoja. Todėl biudžetas padidėjo iki 550 000 eurų. Bet neturime jokių garantijų, kad kitais metais gausime ministerijos paramą, nors ir ji turėtų teikti finansavimą trejiems metams.

– *Taigi užsienyje esate žinomi, o namie turite įrodinėti, kad esate svarbūs. Bet tai – jau nuobodybė, rutina. Kaip su ja dorotis?*

– Taip, čia susiduria namų ir užsienio kontekstai. Festivalis vis auga, pasipildo naujais komponentais, jį lydi diskusijos apie kultūros politiką, apie švietimą, apie rinkodarą. Šiomet atsirado „Paralelinių gyvenimų“ tema – diskutavome apie slaptąsias tarnybas ir į jas įtrauktų kultūros žmonių likimus.

– *Jūs kviečiate nemažai svečių iš kitų šalių, net apmokate jų viešnagę. Kodėl?*

– Taip buvo nuo pat pradžių. Idėją nusižiūrėjau nuo Torunės festivalio *Kontakt*, beje, taip daroma ir Vroclave.

Mažoms kultūroms tai reikalingas dalykas. Juk daugeliui užsieniečių visai nereikia važiuoti į Nitrą, kad pamatytų spektaklius, kuriuos gali išvysti bet kur kitur. O mums svarbu parodyti atvykėliams savo miestą, Slovakijos kultūrą, įtikinti, kad ir pas mus vyksta įdomūs festivaliai. Tai šalies, miesto įvaizdžio dalis. Svarbu, kad apie festivalį rašytų. Tai turi dvigubą naudą: pirma – valdžia pamatys, kad apie mus rašo užsienio kritikai, dalyviai, ir jau kitaip žvelgs į festivalį, supras jo reikšmę, – juk dažnai patys save nuvertiname iš nevisavertiškumo komplekso. Be to, jei, pavyzdžiui, vokiečių kritikė parašys apie festivalį *Theater der Zeit* ar kitur, gal mums bus lengviau kalbėtis ir derėtis, sakykime, su *Thalia* teatru iš Hamburgo...

O ir apskritai malonu matyti, kaip festivalyje susitinka įvairūs žmonės, kaip jie bendrauja, smagu, kad mumis domisi Bernard'as Faivre-d'Arcier ar kiti festivalių rengėjai. Jie čia pamatė naujus spektaklius iš Lietuvos, Moldavijos, Rusijos, mes tapome ne tik informacijos perdavėjais, bet ir patikimais konsultantais, – esame tam tikras kokybės garantas.

– *Šiomet, prieš festivalio 20-metį, atšventėte ir savo 60 metų jubiliejų, nors tuo sunku patikėti. Vis dėlto kada galvojate, kad jau visko gana – prieš festivalį ar po jo?*

– Ne, prieš festivalį net tokios minties sau neleidžiu, nes tai būtų demotyvacija. Tai sakau po jo. Prieš porą metų ketinau liautis jį rengti. Jau anksčiau buvau išėjusi trejiems metams į ministeriją tvarkyti kultūros politikos. Tada tikėjausi kai ką pakeisti, kad ir pačiai būtų lengviau rengti festivalį, ir kitiems. 1996 m. pradėjau keisti sistemą, po poros metų buvo išleista apžvalga, susumuota, pasiūlyta, čia viskas ir sustojo. Dabar vėl mažtauriu apie tai. Vėl turiu planų imtis kultūros politikos – ši sritis turi profesionalėti, negalima tęsti mėgėjiškos veiklos.

Kalbėtis su pažįstamais

– *Šiomet įvyko jau 6-asis festivalis Dialog. Anksčiau rengėte Torunės Kontakt, per kurį pasaulis atrado ir lietuvių teatrą. Tad kiek metų rengiate festivalius? – pasiteiravau Krystynos Meissner.*

– *Kontakt* prasidėjo 1991 m., ir vyko kasmet. 1996 m. išėjau vadovauti Krokuvos *Stary* teatrui. Kai buvau pa-

kviesta į Vroclavą, į teatrą *Współczesny*, miesto valdžia, o konkrečiai – Bogdanas Zdrojewski, kuris tada buvo meras, o dabar yra kultūros, meno ir nacionalinio paveldo ministras, paprašė, kad praturtinčiau Vroclavo įvaizdį koku nors teatrinio festivaliu. Iš pradžių sutrikau – argi galima sukurti koncepcijas dviem festivaliams? Bet pasakui pagalvojau: Torunės *Kontakt* atsirado ypatingu metu, kai labai stigo abipusio supratimo tarp Europos Rytų ir Vakarų. Vakariečiai net bijojo vykti į Rusiją, jiems atrodė nesaugu. Norėjau pakviesti į Torunę tai, kas įdomu Rytuose – o buvo daug įdomių spektaklių, ypač Lietuvoje, – ir įteigti Vakarams, kad čia kuriami fantastiški dalykai. Įtari nesaugumo atmosfera pamažu tirpo, dabar vakariečiai jau ramiai vyksta į jūsų *Sirenas*, į *Auksinės kaukės* festivalį Maskvoje... Paprašyta surengti festivalį Vroclave, pamačiau, kad reikėtų tuos ryšius plėtoti toliau. Jei nebereikia fizinio kontakto, kad susipažintume, gal vertėtų pereiti prie gilesnio dialogo, kalbėtis apie tai, kas mus skiria ir sieja.

Iškart pasakiau, kad nenorėčiau rengti festivalio kaip geriausių, įdomiausių spektaklių rinkinio be jokios temos, be šūkio. Žinoma, ne spektakliai turi atitikti šūkį, atrenku tai, kas tuo metu man atrodo įdomu, po to išsižiūri į tai ir kaip veidrodyje matau atsispindinčias Europos ar net pasaulio problemas, kurias bandau įvardyti.

– *Yra ir tokia festivalių tendencija: parenkamas vienas stiprus, geras, todėl brangus spektaklis, keletas „satelitinių“ ir per pusvalandį sugalvojama juos vienijanti tema. Visa tai pavadinama festivaliu, nes skambiau ir gal pritrauks rėmėjų, ministerija duos lėšų...*

– Žinote, tokius festivalius – nors nenuvertinu jų, nes kiekvienas festivalis iš esmės yra gera idėja parodyti žmonėms įvairius spektaklius – vadinu šiukšliadėžėmis. Viskas sumetama į vieną krepšį ir parodoma. Man įdomiau stebėti, kas vyksta Europoje ir (jei galiu, nes tai gana brangu) pasaulyje, noriu pati sau atsakyti į klausimą, kur link keliauja teatras? Ar jis bando šifruoti egzistencines pasaulio ir žmonių problemas, jas įvardyti? Man tikrai buvo sunku šių metų festivaliui sugalvoti šūkį „Nekasdieniški“ (*Niecodzienni*). Tai nebuvo akivaizdu. Visi dabar metėsi į tolerancijos

paieškas – mažumos, pašaliai... Bet juk, pavyzdžiui, Zygmuntas Baumanas teisingai sakė: pakantumo nepakanka, nes tolerancija slepia ir panieką tam, kuris toleruojamas. Nesuprantame žmonių, reiškinių, kurie smarkiai skiriasi nuo mums įprastų, nors jie galėtų labai pozityviai išplėsti mūsų horizontus. Štai todėl pristatėme nekasdieniškus žmones, taip pat ir spektakliuose vaidinančius, parinkome režisierius, kurie neišprastu mums būdu priartina pasaulį per meną.

– *Tema iškart orientuojama į žiurovus, teatro prožektorius apšviečia ir juos. Ar per tuos šešetą metų festivalis Dialog pakeitė Vroclavo publiką?*

– Režisieriai Krzysztofą Warlikowskis, Krystianas Lupa sako, kad Vroclavo publika geriausia Lenkijoje. Sutinku su tuo, nes dirbau daugelyje miestų. Kodėl? Matyt, todėl, kad čia gyventa žmonių, išvarytų iš Rytų, iš įvairių Lenkijos vietų ir bandžiusių čia įleisti šaknis. Jų patirtis kur kas sunkesnė, jie kur kas atviresni aplinkai. Potvynis, užklupęs miestą 1997 m., jo gyventojus pavertė bendruomene. Jie ateina ir į teatrą, juos labai vertinu: juk visada lengviau kalbėtis su pažįstamais, ir jie pamažu įsitraukia į tai, ką jiems siūlau. Kartais siūlau atsargiai, nes nežinia, kaip jie tą sutiks. Atsimenu, 2003 m. parodėme Rene Pollescho spektaklį iš Hamburgo „Kandidatas (1980). Jie gyvi!“ – tokio aštraus politinio vokiečių teatro dar nebuvome matę. Keletas žiurovų iš spektaklio išėjo, bet kiti jį gyrė. Aišku, ne pagyros yra esmė. Svarbu, kad žmonės pradėtų diskutuoti.

Rodėme ir brazilų spektaklį, kur realiai atliekamas lytinis aktas. Siaubingai bijojau katalikiškos mūsų visuomenės reakcijos. Vis dėlto kuo daugiau praeina laiko, tuo labiau žmonės prisimena šį spektaklį – ne dėl to akto, žinoma, bet kaip buvo parodytas gyvenimas, kai „viskas parduodama“.

– *Prisimenu to spektaklio aptarimą, kuriame dalyvavo – kad „maža nepasirodytų“ – net katalikų kunigas.*

– Taip, tai buvo Adamas Bonieckis, žurnalo *Tygodnik Powszechny* redaktorius, vienas išmintingiausių mūsų kunigų, dirbęs Brazilijoje ir žinantis jos ypatumus – ten šaudosi net vaikai, o Kristaus atleidimą galima išlošti loterijoje ir t. t., taigi net religija tampa pinigų melžėja.

Žinote, mano atrankos principas ir *Kontakt*, ir *Dialog* festivaliams yra paprastas: kai pamatau spektaklį, kuris mane sukrečia, kuris man įdomus, noriu tuo įspūdžiu pasidalyti. Tai, ko gero, svarbiausias vidinis kriterijus.

– *Šiemetiniame festivalyje aptikau du kraštutinius, tarp kurių įsiterpia kiti spektakliai. Ivo van Hove's „Rusai“ pagal Peterio van Kraaij pjesę, sudurtą, remiantis Čechovo „Platonovu“ ir „Ivanovu“, atstovauja uždarum, ezoteriniam teatrui, – tai gurmaniškas patiekalas teatralams ir publikos elitui. O Čilės studentų Compañia La Resentida spektaklis „Simuliakras“ niekina uždarą teatrą ir agituoja už gyvą akciją. Koks modelis Jums artimesnis?*

– Teatro menas yra toks įvairialypis, kad jame rasis vietos ir Ivo van Hove'ei, ir jauniems teatro mokyklos studentams, kurie maištauja, rėkia, bet tai sąžiningas protestas. „Simuliakras“ – pirmas jų spektaklis, neseniai jie pastatė antrą, juokingu pavadinimu „Teatro trupė, norinti pakeisti pasaulį“. Aišku, kada nors jų azartas išblės, bet kol neišblėso, noriu tai parodyti. Jų spektaklį programoje ir aptarime sugretinau su Piotro Siekluckio spektakliu pagal Witkiewicziaus apsakymą „Rudens atsisveikinimas“ – šiandienos maištininkus iš pamiršto pasaulio krašto (taip jie vadina Čilę) su anų laikų maištininku, kurio įniršį perteikia jaunas lenkų režisierius. Galime lyginti abu maištus, bet svarbiausia – leisti jaunimui maištauti, nes maište slypi geresnės ateities viltis.

– *Vien teatro Jums per maža – rengiate aptarimus, kuriuose dalyvauja ne vien teatralai, bet ir kitų sričių žmonės, knygų pristatymus, paskaitas, antai šiemet paskaitą skaitė Zygmuntas Baumanas...*

– Taip, teatrą ir jo ištarmes reikia plėsti. Puiku, kai į aptarimus ateina ne vien teatro žmonės. Noriu spektaklius parodyti keletą kartų, kad kuo daugiau žmonių juos pamatyty, tada įsižiebs kur kas platesnės diskusijos. Todėl kiek sumažinau spektaklių skaičių, kad sutilpčiau į biudžeto rėmus, vis dėlto net kukli programa sujudino žmonių protus.

– *Kuklus nebent festivalio biudžetas, bet ne programa su Ivo van Hove, Emma Dante, Krystianu Lupa ar Romeo Castellucci'u. Vis dėlto būtų įdomu paskaičiuoti svetimus pinigų: koks yra festivalio biudžetas ir miesto ar valstybės parama?*

– Įdomu, o kaip pas jus Vilniuje? Vroclavas aiškiai deklaruoja savo kultūrinius prioritetus – muzika, teatras, kinas ir t. t., bet pinigų skiria vis mažiau ir mažiau. Sako, kad neturi. Galbūt. Manau, valdžiai svarbesni masiniai renginiai, o teatro festivalis vis dėlto yra elito reikalas. Nesakau, kad masinė kultūra – tai blogis, ne, ji labai svarbi, bet negalima ja apsiriboti... Vis svajoju, kad miesto valdžia kada nors apsilankytų festivalyje ir pamatyty, kokia jo atmosfera. Jei būtų dėmesingesni, suvokty, kad garsinti Vroclavą kaip kultūros miestą – o jis toks yra, ir 2016 m. bus Europos kultūros sostinė, – reikia visais lygmenimis, nuo masinės kultūros iki aukštosios.

Mūsų biudžetas šiemet yra kiek daugiau kaip 2 mln. zlotų. Mus remia miestas, privatūs rėmėjai, ypač didelė Kultūros ministerijos parama – 800 000 zlotų. Mes griežtai taupome, deramės dėl kiekvieno zloto, todėl galime tiek daug parodyti.

– *O į Europos fondus jau nesikreipiate?*

– Ne, nes jie sugriežtino reikalavimus. Kai dirbau Torunėje, kone kiekvienam festivaliui gaudavau nemažą paramą. Vroclavo festivalį irgi parėmė du ar tris kartus, bet vėliau ėmė reikalauti, kad susirastume partnerių, kurie su manimi spręstų, koks turi būti festivalis. O aš neketinu žaisti jų žaidimų.

– *Festivalis rengiamas kas dveji metai. Ar taip yra patogiau užsitikrinti finansinę paramą ir lengviau sudaryti programą?*

– Žinote, nėra tiek daug svarbių teatrinių įvykių, kad rodytume juos kasmet, man asmeniškai tai būtų siaubinga. O kas dveji metai – įmanoma. Aš ir dabar turiu numačiusi keletą spektaklių būsimam festivaliui. Be to, planuojame festivalį praturtinti anksčiau pasirodžiusių režisierių laboratorijomis (šiemet tai Romeo Castellucci's, Emma Dante, Ivo van Hove), leidiniais apie jį.

– *Kiek spektaklių pamatote, kad jų pakaktų sudaryti vieno festivalio programai?*

– Oi, neskaičiavau. Bet pasakysiu, kad tai yra kankynė. Reikia daug važinėti, ypač į mažas šalis, tai atima daug laiko, o pamatai aibę vidutiniškų spektaklių. Žinoma, daug skaitau, renku informaciją, kalbuosi, klausausi, daug ką aptinku net visai atsitiktinai. Ačiū Dievui, turiu gerą įprotį tuoj pat pamiršti prastus spektaklius.

– *Bet visus spektaklius pažiūrėte pati – viską tikrinate?*

– Taip. Nėra nė vieno spektaklio mano festivalyje, kurio nebūčiau iš anksto pati pamačiusi. Bet kartais ištinka „kaimynystės efektas“ – viename festivalyje spektaklis atrodo labai gerai, man siaubingai patiko, o bendrame *Dialog* kontekste suskambėjo prasčiau.

– *Visų festivalių problema – vietinio teatro pristatymas. Amžinai būna nepatenkintų, kad jų spektakliai neparodomi užsienio svečiams...*

– Iškart pasakysiu: neremiu tokios naujos lenkų teatro srovės kaip dokumentinis teatras, kuris man yra kabareto analogas, paremtas vienadieniais įvykiais. Tokie spektakliai giriami, publika supranta, iš ko juokiasi, – toks buvo, pavyzdžiui, spektaklis apie Andrzejų Wajdą [Monikos Strzepskos ir Paweło Demirskio „Buvo Andrzejus, Andrzejus, Andrzejus ir Andrzejus“ – V. J.]. Jį giria ir nemažai kritikų, bet aš esu prieš. Tikiu, kad teatras glūdi kažkur kitur – tame sąlytyje su publika, kokį pateikia didieji meistrai – ir jūsų Nekrošius, Koršunovas, ir mūsų Lupa ar Warlikowskis. Ten yra kur kas daugiau nei ši diena. Labai sunku rasti šiuolaikinės literatūros tekstą, pagal kurį būtų galima sukurti spektaklį. Nekeista, kad vis iš naujo statomas Shakespeare'as, kiti galingi klasikos tekstai. Kažkas sakė, kad teatras yra kekšiškas menas, turintis visko po truputį – literatūros, vaidybos, scenografijos, muzikos... Iš tų trupučių susideda tai, kas jaudina žmones. Nesakau, kad teatras yra šventovė, kur reikia atsiklaupyti ir pamaldžiai klausytis. Esu su tais Čilės studentais, kurie keikia teatrą, bet patys yra iš jo atėję ir juo remiasi.

– *Paminėjote lietuvių režisierius. Bet jų spektakliai vis rečiau stebina užsienio festivalius, atrodo, atėjo kitų eilė. Ar tikite lietuvių teatro renesansu? Koks jis Jums atrodo dabar?*

– Lietuvių teatras man buvo nuostabus tuo, kad kur kas giliau nei lenkų teatras naudojo metaforą. Nekrošius „Otele“ ar bet kur kitur metaforomis fantastiškai atskleidžia savo požiūrį. Gal ta energija išseko, gal didžiulis jo talentas gęsta? Sunku pasakyti. Koršunovas – priešingai, pastatė „Miranđą“, ir visi ja susižavėję (aš dar nemačiau). Bet taip jau yra, kad menininkui kartais sekasi geriau, kartais – prasčiau. Lietuvių teatro vienas svarbiausių bruožų tas, kad jis iš esmės yra kuriamas kaip pasaulis. Tikriausiai tai ir suteikė lietuvių teatrui tokį rangą Europoje. Taip, tai buvo prieš

10 metų. Vėliau atėjo labai konkretaus, politinio vokiečių teatro mada, iš ten kilo ir lenkų politinis teatras. Bet man labiau patinka įvairiapusiškesnis scenos menas. Labai gaila, kad rusų teatras niekaip negali išsivaduoti iš publikos varžtų. Tai, kas nauja, kas įdomiau, publika atmeta, ir teatras į tai reagoja. Tikiusi, kada nors jis vis dėlto prabus.

– *Peržvelgęs Rytų ir Vidurio Europos teatrų festivalius aptikau vieną dėsni – svarbiausiems iš jų vadovauja moterys. Tik vakariau esama vadovų vyrų, sakykime, Avinjone buvo Bernardas Faivre-d'Arcier, Edinburge – Jonathanas Millsas, Vienoje – Lucas Bondy (bet scenos menais ir ten rūpinasi Stefanie Carp). Ar rengti festivalius – moterų reikalas?*

– Nežinau. Manau, moterys tiesiog kantresnės ir ištvermingesnės. Mūsų festivalyje svečiuojasi Marie-Helene Falcon, Kanados festivalio *Festival TransAmériques*, didžiausio Amerikos žemyne, direktorė jau 30 metų! Belgų *Kunstenfestivaldesarts* ilgai vadovavo Frie Leysen. Be to, spėju, kad moterys visiškai nesuinteresuotai myli tai, ką daro. Jos sąžiningesnės su savo meilės objektu.

Bet tai nereikia, kad vyrai tą daro blogiau – jie tik nėra tokie kantrūs.

– *Jūsų festivalį tikriausiai galima būtų pavadinti griežtai autoriniu?*

– Taip, jis autorinis. Visą programą sudarau aš ir esu už ją atsakinga. Dabar Avinjone atsirado nauja sistema, nežinau, gera ar bloga, bet įdomi: vadovai – Hortense Archambault ir Vincent'as Baudriller kviečia menininką, kuris sudaro programą [šįmet – Borisas Charmatzas, anksčiau – Thomas Ostermeieris, Josefas Nadjis, Frédéricas Fisbachas, Christophas Marthaleris ir kt. – V.J.], o patys yra tarsi festivalio vadybininkai. Tai irgi variantas.

– *Kada festivalis tampa – ar jau tapo – rutina?*

– Jis man ne rutina, nes dažnai jo nekenčiu. Jis iš manęs reikalauja labai daug laiko, atima daug jėgų – ir fizinių, ir protinių. Tai kelionės, nakvynės kažkokiuose viešbučiuose, susitikimai svetimuose miestuose ir t. t. Reikia atsiriboti nuo visko, kad išvystum spektaklį tik pačiai sau. Tai kainuoja. Kai ateina laikas imtis naujo festivalio programos, pirma reakcija – Dieve, man jau gana, pakaks. Bet pamažu ir vėl įsitraukiu, svarstau, gal tą su anuo sugretinti... Tai normalu. Kai myli, tai ir neapkenti. ■